

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Г.С. СКОВОРОДИ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ І СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ПІДГОТОВЦІ ТА
ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ
СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ**

МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
23 ЛИСТОПАДА 2018 РОКУ

Харків – 2018

УДК 378.147.013.42
ББК 74.580.2
С 91

*Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
(протокол №6 від 02.11.2018 р.).*

Сучасні тенденції у підготовці та професійній діяльності фахівців соціальної галузі: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 23 листопада 2018 р. / за ред. М.П. Васильєвої. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2018. 199с.

Збірка містить матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої сучасним проблемам професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі, реаліям і тенденціям розвитку професійної діяльності фахівців і соціальних інституцій з вирішення актуальних проблем соціальної роботи.

Матеріали представляють інтерес для науковців і практиків з галузі соціальної і соціально-педагогічної діяльності, науковців-початківців (студентів, магістрантів спеціальності 231 «Соціальна робота») і практиків.

Видано за рахунок авторів

© Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2018.
© Кафедра соціальної педагогіки, 2018.
© Васильєва М.П., 2018.

ЗМІСТ

ПУБЛІКАЦІЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ І ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЙ

Васильєва М.П. ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УКРАЇНІ.....	9
Зеленська Л.Д., Фомін В.В. ТИПОЛОГІЗАЦІЯ ЗАКЛАДІВ СУСПІЛЬНОЇ ОПІКИ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В УКРАЇНІ ЗА СФЕРАМИ ВІДОМЧОЇ ПІДПОРЯДКОВАНОСТІ (XIX – ПОЧАТОК XX СТОЛІТТЯ).....	11
Золотухіна С.Т. ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ.....	13
Іонова О.М. АНТРОПОСОФСЬКИ ЗОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ.....	15
Кайдалова Л.Г. ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я.....	17
Кабусь Н.Д. РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ЯК СУБ'ЄКТА СОЦІАЛЬНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	18
Костікова І.І. LIFE SKILLS IN ENGLISH.....	20
Подберезський М.К. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ.....	21
Рассказова О.І., Волкова К.С., Григоренко В.Л. ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПЕДАГОГА – ПРОВІДНА ТЕНДЕНЦІЯ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	23
Рижанова А.О. РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОЛІТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ: СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....	26
Романова І.А. ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ТЕРАПЕВТИЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ШАХОВОЇ ГРИ.....	28
Штефан Л.А. СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «СОЦІАЛЬНИЙ ПЕДАГОГ» ТА «СОЦІАЛЬНИЙ ПРАЦІВНИК»: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ.....	31
Акімова О.М. ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ГОТОВНОСТІ У ХОДІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	33
Акулова Л.Г. ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СУСПІЛЬСТВА ТА БЛАГОДІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ НА ПРИКЛАДІ РОБОТИ ХОБФ «СОЦІАЛЬНА СЛУЖБА ДОПОМОГИ».....	35
Андрієнко А.А. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЯК СПОСІБ ВДОСКОНАЛЕННЯ РОБОТИ ХАРКІВСЬКОГО ОБЛАСНОГО БЛАГОДІЙНОГО ФОНДУ «СОЦІАЛЬНА СЛУЖБА ДОПОМОГИ».....	37

суспільної стабільності та комфортного існування більшості населення. Найефективнішою формою політичного виховання у ЗВО є активна участь у студентському самоврядуванні.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про вищу освіту». *Урядовий кур'єр*. 2014. №21. 13 серпня.
2. Закон України «Про освіту». *Урядовий кур'єр*. 2017. 6 вересня.
3. Концепція національного виховання студентської молоді URL:<https://www.ldufk.edu.ua>
4. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді URL: <https://www.osvita.ua>
5. Загривенко В.Б., Шуба О.В. Виховання політичне. *Енциклопедія сучасної України* URL: <https://www.esu.com.ua>
6. Михальченко М. Виховання політичне URL: <https://www.subject.com/ua>
7. Політичне виховання URL: <https://www.www.bur.com.ua>

Романова І.А.

доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ТЕРАПЕВТИЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ШАХОВОЇ ГРИ

З моменту свого створення шахи з простої настільної гри стали потужним ресурсом сучасного суспільства. Завдяки своїм унікальним можливостям, шахові ігри стали не тільки засобом розвитку і виховання. Шахи - це дешевий і ефективний ресурс для активізації психічної діяльності людини. Протягом останніх 20 років наукові дослідження та практична соціально-педагогічна діяльність вивчають можливості їх використання як засобу реабілітації: лікування в процесі гри в шахи. На відміну від інших форм терапії, шахова терапія передбачає активну участь обох сторін - як клієнта, так і терапевта - у творчій, інтелектуальній грі в шахи.

Перший офіційно зареєстрований випадок використання шахової терапії відбувся в медичній практиці доктора Рейзиса (852-932 рр.). Він, як головний лікар лікарні у м. Багдаді, використовував шахові стратегію й тактику в якості метафор для реального життя, щоб допомогти пацієнтам чіткіше мислити [7, с.7].

Аналіз практики використання шахової терапії дозволяє на сьогодні узагальнити позитивні результати при роботі з: 1) дітьми, які мають нервово-поведінкові розлади, депресію, синдром дефіциту уваги і гіперактивності (СДУГ); 2) людьми з психічними розладами; 3) хворими на наркоманію; 4) людьми похилого віку тощо. Такий висновок нами було зроблено на підставі узагальнення наукових досліджень щодо:

1) роботи з дітьми:

Так, у м. Варшаві (Польща), починаючи з 2015 року, Шахова федерація Польщі у співпраці з Варшавським центром інноваційного розвитку здійснює шаховий проект у школах при лікарнях, де знаходяться діти з моторними та емоційними розладами. Згідно результатам, автори проекту визначають набуття дітьми навичок прийняття рішень; розвиток концентрації, терпіння, наполегливості; формування мотивації та рішучості досягати мети і, як наслідок, рішучість у боротьбі з хворобою [6].

В експериментальному дослідженні В. Пануша виявлено позитивний вплив шахів на розвиток рухових навичок дітей з наслідками церебрального паралічу [1].

З 2013 року в Іспанії реалізується проект «CHESS4ADHD.COM» [2]. Метою проекту є залучення дітей з синдром дефіциту уваги і гіперактивності (СДУГ) до навчальних занять з використанням шахів. Результати моніторингових етапів реалізації проекту свідчать про позитивні зміни щодо покращення уваги дітей, збільшення самоконтролю за власною гіперактивністю, поліпшення обчислювальних навичок, розвитком соціальних відносин у класах.

Наукові дослідження, проведені групою вчених в Іспанії з проблеми використання шахової терапії у роботі з дітьми з діагнозом СДУГ, підтвердили, що гра в шахи може бути включена в мультимодальне лікування захворювання [3].

2) роботи з людьми з психічними розладами:

У дослідженні Дж. Флемінг і С.М. Стронга [11] (1943 р.) наведено посилання на використання шахової терапії. Були помітні певні покращення в стані 16-річного хлопчика, який був ізольований та страждав на шизофренію, після того, як він зацікавився шахами. Дослідження демонструє той факт, що шахи - це віртуальна гра, яка дозволила пацієнтові здійснити певний контроль над своїми почуттями.

Протягом 25 років асоціація «Chovekolubie» (Болгарія) реалізує проект, створеної психіатром Е. Марковом [5]. Соціальна робота Асоціації «Chovekolubie» включає діяльність Центру з проблем психічного здоров'я «Chovekolubie», Центру соціальних служб соціальної реабілітації та інтеграції людей з психічними розладами, а також «Захищене місце проживання» та клуби з питань психічного здоров'я в містах Сепектврї і Стрельча. Беручи участь у соціальній роботі, люди з психічними розладами набувають та розвивають соціальні навички, вдосконалюють свій психічний стан та стають частиною життя суспільства. Місія Асоціації «Chovekolubie» полягає у розвитку людського потенціалу та зміцненні психічного здоров'я як цінності для кожної людини та для суспільства в цілому. У всьому світі немає спортивних ігор для людей з психічними проблемами. Щоб змінити таку дискримінаційну ситуацію, Асоціація «Chovekolubie» заснувала спортивний клуб та розпочала проведення перших національних та міжнародних спортивних заходів для людей з психічними проблемами. У 2009 році відбувся Перший міжнародний турнір з шахів для клієнтів служб психічного здоров'я. На сьогодні вже організовано сім національних турнірів для людей з психічними розладами.

Особистий досвід використання шахів у лікуванні психічного захворювання відстоюється Дж. Веєм [8]. На думку вченого, стандартна модель лікування психічних захворювань робить акцент на ліках, що позбавляє організм необхідності самостійно переборювати недуг. Замість цього дослідник надає перевагу розвитку життєвих навичок та стратегій, починаючи з самооцінки, з неминучими випробуваннями та помилками, за допомогою науково пізнавальної поведінкової терапії. Гра в шахи може надати особам сценарії для вдосконалення іншого типу мислення, розвиває навички самостійного мислення, що є необхідним для відновлення пацієнтів з психічними розладами.

3) роботи з людьми з наркотичною залежністю:

У Бразилії шахи випробовували як терапію для споживачів наркотиків [4; 9]. Метою даного дослідження було вивчення впливу нової моделі втручання - «мотиваційні шахи». Експериментально оцінювали 46 хворих на кокаїн (18-45 років) у двох групах. Результати показують, що у групі з використанням шахової терапії було відмічено більш суттєве покращення роботи пам'яті протягом першого місяця стримування наркоманів. Це вказує на те, що специфічні та інтегровані індивідуальні інтерференції, що зосереджують увагу на складних виконавчих процесах, можуть прискорити прогрес когнітивної терапії у цей початковий період стримування.

С. Воллштадт-Клейн з Центрального інституту психічного здоров'я в м. Мангеймі у своїй науковій роботі з когнітивної терапії наполягає, що шахи можуть бути ефективним та дешевим втручанням для деяких хворих на наркоманію [14]. Психотерапевт А. Субіда (м.Маніла) успішно використовує шахову терапію в роботі з пацієнтами, які страждають на наркоманію.

4) роботи з ув'язненими:

Програма «Шахи в тюрмах» успішно працює у Великобританії з 2014 року. Автор проекту К. Портман переконаний, що шахи можуть відігравати важливу роль у реабілітації ув'язнених [10].

5) роботи з людьми похилого віку:

За даними дослідження Американської академії неврології, доцільно використовувати шахи при роботі з людьми з хворобою Альцгеймера [15]. Дослідники дійшли висновку, що частота психічно стимулюючої активності у старості пов'язана з частотою деменції. Так люди похилого віку, які проявляють когнітивну активність, менш схильні до розвитку легкого когнітивного порушення та слабоумства, ніж менш когнітивно активні люди [15, с. 1917].

Група вчених (спільний проект Бразилія – Мексика) досліджувала вплив поєднання помірної фізичної активності з використанням шахової гри на розвиток когнітивних процесів літніх жінок. Науковці дійшли висновку, що така комбінація є ефективним механізмом контролю і зменшення когнітивного дефіциту, пов'язаного з віком жінок [13].

Таким чином, у шаховій терапії зміцнення відбувається шляхом активації самостійного процесу мислення пацієнта шляхом вивчення законів гри в шахи.

Аналіз дозволяє визначити, що шахи як терапевтичний інструмент в основному використовуються психотерапевтами або поодинокими волонтерами. Проте, працюючи з найбільш уразливими прошарками населення (літні люди, люди з наркотичною залежністю, люди з особливостями психічного та фізичного розвитку, людьми з девіантною поведінкою та ін.), фахівці соціальної галузі мають створювати умови для покращення процесу соціалізації цих осіб, заснованих на активізації їхніх внутрішніх резервів, особливо інтелектуальних якостей. Тож шахова терапія має стати ефективним засобом роботи соціальних педагогів і працівників.

Список використаних джерел:

1. Пануш И.Г. Психодинамика – новые взгляды. Кишинёв: CENTRUM-OBRA, 2000.
2. *Actual Project* [document on the Internet]. Chess Spanish Federation, 2016. Available from: <http://www.ajedreztydah.com/en/el-proyecto/>
3. Blasco-Fontecilla H, Gonzalez-Perez M, Garcia-Lopez R, Poza-Cano B, Perez-Moreno MR, de Leon-Martinez V, et al. Efficacy of chess training for the treatment of ADHD: A prospective, open label study. *Revista de Psiquiatria y Salud Mental*. 2016;9:13-21.
4. Cunha PJ. Conscious and Unconscious Mechanisms in the Emotional Brain Underlying Difficulties to Stop Overeating, Drinking and/or Using Drugs: Challenges and New Treatment Perspectives for Obesity and Addiction. *Journal of Addiction Medicine and Therapy*. 2014;2(1):1007.
5. *Ecology and chess pattern – our ideology* [document on the Internet]. 2016. Available from: <http://chovekolubie.org/ecology-and-check-model/>
6. *Edukacja przez Szachy w Szkole* [document on the Internet]. World Chess Federation, 2016. Available from: http://cis.fide.com/images/stories/Reports/2016_polish_chess_federation.pdf
7. Fadul JA, Canlas RN. *Chess Therapy*. Lulu Press, 2009.
8. Foley J. *Chess as a mental health therapy*. Paper presented at London Chess Conference; London [document on the Internet]; 2015. Available from: <http://londonchessconference.com/chess-as-a-mental-health-therapy/>
9. Gonçalves PD, Ometto M, Bechara A, Malbergier A, Amaral R, Nicastrí S, et al. Motivational interviewing combined with chess accelerates improvement in executive functions in cocaine dependent patients: a one-month prospective study. *Drug and Alcohol Dependence*. 2014;141:79-84. doi:org/10.1016/j.drugalcdep.2014.05.006
10. Portman C. *Chess Behind Bars*. Quality Chess, 2017.
11. Reider N. Observations on the Use of Chess in the Therapy of an Adolescent Boy. *Psychoanalytic Quarterly*, 1945;14:562.
12. *Rehabilitacja przez szachy w warszawskich szkołach przyszpitalnych*. [document on the Internet]. 2016. Available from: <http://edukacja.warszawa.pl/projekty-i-inicjatywy/program-wars-i-sawa/wars-i-sawa-graja-w-szachy/8595-rehabilitacja-przez-szachy>
13. Rodrigo Gomes de Souza Vale, Dirceu Ribeiro Nogueira da Gama, Flavio Boechat de Oliveira, Denize Sa de Mendonca Almeida, Juliana Brandao Pinto de Castro, Edgar Ismael Alarcon Meza, Rafael da Silva Mattos, Rodolfo de Alkmim Moreira Nunes. Effects of resistance training and chess playing on the quality of life and cognitive performance of elderly women: a randomized

- controlled trial. *Journal of Physical Education and Sport (JPES)*. 2018;18(3),Art 217:1469 - 1477. doi:10.7752/jpes.2018.03217
14. Vollstädt-Klein S. *Chess as an intervention against addictive disorders? - Potential neurobiological underpinnings*. Paper presented at the London Chess Conference; London [document on the Internet]; 2015. Available from: http://londonchessconference.com/wp-content/uploads/2016/01/Talk_SVK_Londonchessconference_2015.pdf
15. Wilson RS, Scherr PA, Schneider JA, Tang Y, Bennett DA. Relation of cognitive activity to risk of developing Alzheimer disease. *Neurology*, 2007;69:1911-1920. doi: 10.1212/01.wnl.0000271087.67782.cb

Штефан Л.А.

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри історії педагогіки і порівняльної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «СОЦІАЛЬНИЙ ПЕДАГОГ» ТА «СОЦІАЛЬНИЙ ПРАЦІВНИК»: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

Окреслимо тезаурус основних понять, які будемо використовувати. Це: «соціальний педагог», «соціальний працівник» та «фахівець з соціальної роботи». Визначимо сутність і співвідношення цих понять. Аналіз наукової літератури приводить до висновку, що першим до соціальної педагогіки було введено термін «соціальний працівник» [6, с. 43]. Слід зазначити, що в педагогічних дослідженнях стосовно дати його введення до наукового обігу існують суттєві розбіжності.

Наприклад, в одному джерелі знаходимо, що термін «соціальний працівник» було започатковано в кінці XIX століття, але як термін, який означає самостійну професію він утвердився в США в 30-ті рр. XX століття, а в Західній Європі – в 40-і рр. XX століття (Т. Шанін). У другому – стверджується, що вперше соціальну роботу як професійний вид діяльності було введено в Нідерландах у 1871 році. У третьому джерелі відзначається, що термін «соціальний працівник», як і «соціальний педагог» було започатковано до наукового обігу в Німеччині в 20-ті рр. XX століття (І. Нойфельф).

Отже, аналіз цих підходів дозволяє стверджувати, що поняття «соціальний працівник» виникло в зарубіжній соціально-педагогічній науці в кінці XIX століття, а «соціальний педагог» – в 20-ті рр. XX століття. Підтвердження цієї думки знаходимо і в працях сучасних дослідників (Н. Бурая, Н. Матюхіна, Л. Романенкова).

Як свідчить проведений аналіз, на початку XX століття у більшості країн Європи, Америки, Африки і Азії вже були засновані перші заклади для підготовки соціальних працівників. До подібних закладів належали короткотермінові курси соціальних працівників та школи соціальної роботи, яких уже в той період нараховувалось у світі близько 14 і вони були об'єднані в Міжнародну Асоціацію шкіл соціальної роботи.

Ці заклади готували соціальних працівників для: здійснення індивідуальної допомоги сім'ї, молоді, людям похилого віку, хворим, інвалідам, учням, що не відвідували школу; організації роботи в притулках, з «педагогічно занедбаними дітьми», дітьми, які мали проблеми з батьками та неповнолітніми «групи ризику». Таким чином, для зарубіжної соціально-педагогічної науки початку XX століття характерне ототожнення функцій «соціального педагога» й «соціального працівника».

У Росії перші соціальні школи були засновані в Петербурзі в 1911 році при Психоневрологічному інституті [1, с. 178]. Але в цей період, як свідчить аналіз праць відомих педагогів П. Блонського, А. Залкінда, О. Калашникова, С. Шацького та деяких інших, у вітчизняній соціально-педагогічній науці терміни «соціальний педагог» та «соціальний працівник», на відміну від зарубіжної, ще не використовувались. Усіх соціальних